

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 2. decembra 1854. **List 96.**

Saj bi bilo vendar prav, če bi skušali več živinske klaje (hrane) pridelovati.

(Dalje.)

Rekli smo, da: 1) si s sevo detelj in trav za živinsko klajo zboljšujemo polje. In to je resnično — zakaj za sevo klaje je treba njivo pridno obdelavati, da se detelja ali trava dobro spopnaša; potem pa detelja in trava plevel na njivi zatiruje in dela senco zemlji, in po vsem tem se njiva očisti in zrahlja. Čez vse to pa so deteljsa rodovitne, ker detelja in trava zemlji skor nič moči ne izpije, marveč zemljo po obilnih koreninah in njenih izrastkih še le pognoji. Od tod pride, da na deteljsih in seniših, kjer je zemlja čista, rahla in močna, se obnaša žito in vsak drug sad posebno dobro in so potem pridelki obilniši. Že zatega voljo ravna umen gospodar tako, da pridejo o pravem redu detelja ali druge travne semena na vsaki njivi na versto.

Dosti manj dela je z njivo, kjer se detelja ali seno prideluje, smo tudi rekli. Tudi to je očitno in nam ni treba bolj razločno razlagati, ker vsak gospodar vé, da je z žitom in drugimi sadeži od seve noter do zadnjega dela, več opraviti, kakor z živinsko klajo, in če bi ga tudi ravno toliko bilo, ga saj ni več.

Gospodar, ki prideluje primerno mero klaje, zamore več živine imeti in jo bolje rediti. Da je živina naj večje bogastvo kmetovavca, je potejena resnica, ker, naj živino molze ali pa pita, vse se dobro splačuje, če ima doma pridelane klaje zadosti. Kmetovavec, ki si mora klaje kupovati, bo živino le slabo redil, in pomnožil je ne bo lahko.

In kar je nadalje še poseben dobiček, je to, da gospodar, preskerbljen z obilno klajo, živino tudi poleti lahko v hlevu redi. Res je in tajiti se ne dá, da živina se na paši naj bolje počuti, ker živina po svoji natori ni vstvarjena za hlev, ampak da naj živi na prostem; le človek jo je vtaknil v hlev, ker on ne vpraša po tem, kaj je živini ljubše, ampak kaj je njemu bolj na dobiček. Če je pa živina tudi na paši bolj zdrava, njeno mleko po paši bolje in meso okusniše, vendar dobički hlevne reje presežejo pašno rejo veliko veliko. Zakaj? Zato, ker: 1) si gospodar polovico zemljiša prihranjuje, ako redi živino v hlevu. Kako to? Takole: če odrašeno govedo na navadnem pašniku potrebuje 3 orale, da se preživi, bo izhajal gospodar s poldrugim oralom, ako na tem prostoru prideluje klajo. (To kaže, kako pametno je, občinske pašnike razdeliti.) V hlevu — pravi pregovor — je živina le z enim gobcom, na paši pa je s sedmimerimi, ker zraven te klaje, ki jo povžije, je poštepta veliko več in ognjusi z blatom in scavnico. 2) Živina v hlevu puša gospodarju vès gnoj, na paši gré vès v zgubo. 3) Če ima gospodar živino celi čas v hlevu, jo ima v vsem v svoji roci, kar

živež, pleme, snažnost in vse drugo vtiče; v hlevu ji ni treba večkrat stradati in žeje terpeti, je komarji in drugi merčesi ne pikajo, ne pride s ptujo dostikrat bolno živino v dotiko itd. Zato po vsih tistih krajih, kjer gospodarji niso ravno po legi kraja hoté ali nehoté prisiljeni živino na paši imeti, velja hlevna reja za cvet popolnega kmetijstva.

In poslednjič: si gospodar, če more več živine rediti, napravlja tudi več in boljšega gnoja. Če je pa več klaje, je več živine; če več živine, je več gnoja; če več gnoja, je več bolje obdelanega polja; če več dobro obdelanega polja, več pridelka; če pa več pridelka, je več dobička. Tako se mota eno iz drugega. (Konec sledi.)

Gospodarske skušnje.

(Čebulja za kuretino). Čebulja odvraca kuretini mnogotere bolezni in jih tudi ozdravlja. Na Angleškem pokladajo drobno sosekane čebulje kuretini, posebno mladim piščetom, dva- ali trikrat na teden, kolikor se ji je zobati poljubi; če se ji ena malo moke primeša, je pa še bolje.

(Da koruzni sterži silo veliki zrastejo), se priporoča v časniki, naj se na stebelu le enemu storžu lasje pusté in vsim drugim pa naj že porežejo, preden so še popolnoma zrastle; na to vižo — pravijo — pridejo redivni sokovi, namest da bi se podelali v lase, zernu v storžih na dobro. Za cvet se pa nek ni bati, ker je cvetni prah iz las enega storža zadosti, da opleni več storžev. Po tem potu so storži že rastle 20 pavcov dolgi. — Prodajamo, kakor smo kupili. Naj se skusi!

(Za prešičjo rejo). Zdrobljenega oglja se osuje v kak kot svinjaka, da ga prešiči zobljejo, kolikor se jim ga poljubi, še bolje je pa, ako se v prah stolčenega oglja med navadno pičo večkrat pomeša. Po oglju (iz derv) se spitajo prešiči prav dobro.

(Zoper polže na polji) je med mnogimi priporočanimi pomočki žgano apno naj bolje, pa ni dosti, da se setev le enkrat z njim pošupa, treba je jo saj dvakrat pošupati, in sicer v drugikrat takrat, ko gospodar zapazi, da so polži s svojo žlezo pervikrat pošupano apno pobrisali.

Gospodarske novice.

(Cena žita po svetu). — Mikavno bo mnogim zvediti: kakošna je sedanja pšenična in rezena cena v nekterih poglavnih mestih družih dežel zunaj našega cesarstva.

„Austria“ naznanja takole: v Berolinu na Pruskem je veljal vagan pšenice v našem dnarji (16. dan t. m.) 5 fl. 57 kr. do 6 fl. 35 kr., reži 4 fl. 20 kr. do 4 fl. 46 kr., — v Monakovem na Parskem (11. t. m.) pšenice 7 fl. 11 kr., reži 5 fl. 59 kr., — v Amsterdamu v Holandii

(13. t. m.) pšenice 7 fl. 36 kr., reží 4 fl. 5 kr. do 4 fl. 43 kr., — v Parizu na Francoskem (11. t. m.) pšenice 5 fl. 54 kr. do 6 fl. 39 kr., reží 3 fl. 59 kr. do 4 fl. 3 kr., — v Londonu na Angleškem (13. t. m.) pšenice 6 fl. 47 kr. do 7 fl. 50 kr. — V našem cesarstvu je bilo žito v prvi polovici tega mesca naj bolji kup v Sibinju (Hermanstadt) na Erdeljskem, kjer je veljala pšenica 4 fl. 48 kr., rež 2 fl. 54 kr., oves 1 fl. 48 kr., turšica 2 fl. 56 kr., — naj dražja je bila pšenica v Salcburgu, kjer je veljala 9 fl. 1 kr., naj dražja rež v Bocnu na Tiroljskem po 6 fl. 58 kr., naj dražji oves v Lvovu v Galicii po 3 fl. 37 kr., naj dražja turšica v Bocnu po 5 fl. 18 kr.

Kratko premišljevanje o novem redu kazenske pravde.

(Dalje.)

Pravdo zavolj prestopkov oskerbujejo okrajne uradnije (kantonske gosposke) kot okrajne sodnije, in jo ravnajo po predpisih v XX. poglavju danih. Ravna zavolj prestopkov je, kar je mogoče, okrajšana, in obsega le pozvedbo tistih bistvenih okoljšin, na ktere se opira razsodba, torej ni treba ne pravega (formalnega) preiskovanja, ne zatožnega sklepa. Sodnik odločivši ustmeno obravnavo pokliče obdolženca, priče in zvedence kakor tudi poškodovanega, in sme tudi poslušavce (vendar le osebe v 2. odstavku §. 223 imenovane) pripušati. Zaštran pravne moči dokazov pri prestopkih so posebni predpisi dani, po katerih ni treba za previzanje toliko dokazov kakor pri hudodelstvih in pregreških. Razsodbo mora sodnik praviloma prec po obravnavi storiti in oznaniti; če se pa sodba ne more pri ti priči skleniti, se mora saj v treh dnevih storiti, in se po tem le pisмено vročuje. Zoper razsodbo okrajnih sodnij o prestopkih se sme tudi prošnja za presojo nadsodnij predložiti.

To so bistvene določbe novega reda kazenske pravde ob kratkem razložene. Njih vredba se opira na postavo pravično, človečno, primerjeno duhu časa in različnim stopnjam omike, na kateri se dan današnji znajdejo mnogoverstni narodi avstrijskega cesarstva.

Zraven teh vesoljnih pravil kazenske ravnanja je višja postavodaja pri osnovanji te postave naj bolj pravico pred očmi imela, to je, obsodi naj se vselej le taki, ki je zares kriv, — nedolžni pa, ako tega tudi sam ne terja, naj se iz službine dolžnosti, kakor hitro je mogoče, reši vsakega zlega in vsake nadležbe, — kdor pa je kakega početja sumljiv ostal, to je, da ni gotovo dokazano, da je kriv, tak naj se sicer ne kaznuje, vendar naj svet zvé, da ni popolnoma brez madeža rokam pravice odšel.

Zraven tega skozi in skozi stanovitnega pravila, da naj se vsakemu pravica skazuje, pa se je pri osnovi te nove postave tudi skerbalo, da naj se, kar naj bolj moč, povsod človečno (human) ravna. To je očitno iz mnozih zaukazov, ki so vradnijam dane, posebno pa iz tistega zaukaza, da imajo dotične vradnije iz službine dolžnosti skrbeti, da se zatoženim zagovornik daje, in da deržavni pravdnik, ako se mu razsodba zoperstavna dozdeva, ima oblast, prositi za presojo pri višji sodnji tudi takrat, ako bi imela presoja na dobro priti zatožencu.

Poslednjič se mora ti novi postavi še tudi to v hvalo reči, da veleval vse le bolj na kratko obravnavati, opušati mnogotere dolgočasne ravnila, in da tudi v pismih ima vladati jasnost, določnost in popolnost.

(Konec sledi.)

Starozgodovinski pomenki.

O imenih rek Save, Sore, Drave, Mure, Anasa.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Še bolj se pa bomo čudili prebiraje sledeči rimski napis: S. D. M. SAVINIVS. Valentinus. Mil. Leg. X. Gem. Opt. Vix. ann. XXX. mil. ann. XIII. natus Carnunto itd. (glej Gruter MXXXII. 2.)

Tukaj nahajamo ime rojenega Karnuščana, ktero je spet čistoslovensko, namreč Savinius — Savinšek. Kako to? Tako le:

Besede, ktere izrazujejo pomene rasti, roditi (zeugen, erzeugen) pomenajajo tudi vodo kakor prvo snovo roditve, in bika, kakor njeno znamenje. Postavimo: shvi, rasti, roditi, shavas, rojeno, das Erzeugniss, shavu, sevu, sebu, der Buckelochs, in shava po Benferju (Glossar. sub voce shava), voda, po slovaški savec, savka po Kollaru (v Staroitallii) bik, krava. Zato poleg Vitjan in Terbetine nahajamo vas Savci.

Karnuškega Savinia — Savinška oče je bil torej častitelj Karantovega savca — tora, zato je sinu ime dal Savin.

Dalje pomenja v indiškem jeziku sham comiscere, zato Soma, der Mond, in pa Mondstier, kteremu se stari že rodívno moč pripisovali; odtod izvira slovenski samec in samica, Mann und Weib, prav za prav genitor, genitrix, ne pa solus, sola, in štajersko-slovenski glagol somoriti, kar se od bika pravi, kadar po plemenu gré *). Tudi pri Gerkih se je zval mesec βοῦς vol, in mladi mesec μόσχος tele (glej: Proclus ad Hesiod. str. 168.)

Rodívno moč pa tudi ima solnce, indiški sūnis in sūrya, zato so že indiški slovničarji te besedi izpeljevali iz glagolov su in sur, kar pomenja roditi erzeugen **). Primeri z indiškimi sur slovenski zor, zoriti, zora.

Zavoljo rodívne moči se tedaj veli krava kamduha tudi surabhi, slovenski sora, sura; tedaj imamo v imenu reke Sora, Sura, spet nov dokaz, da še živé stare imena, in da je narod zvest ostal starim poročilom, ker stare imena verno ohranjuje. Sur pomenja roditi, zato se v indiškem baenoslovju boginja vina veli Suradeva, iz dosta znanega vzroka. —

Kdor je pa v stanu roditi, ta je mož, gospod, zato spet nahajamo enake poznamljenja za pomene bik, solnce in gospod, na priliko: ršabha taurus in princeps, usra, bik, usrijâ krava, in usra, solnčni zar, dalje shur — zeugen, in shur, dominus, ina, solnce in gospod; primeri še hebrejsko sor, vol, in sur principem esse, semitiško bâl, bêt, sol in dominus. V starodavnih časih so letakega pripušali za pričo, kteri je imel rodívno moč, zato enake poznamljenja testiculi in testes, slovenski priča, od „pričam“, in to od „čam, čati“, počatek, ne pa od priči, kakor so nekteri mislili. Tudi besedi „pričati“ enaka beseda „svedočiti“ (na rimskih kamnih Svaduccia Antestia) in svadučiti ima svoj tema v indiškem shvi. Černi bik se v indiškem veli Muri; tako je tudi slovenski. Shiva je imel tri bika: Nundi ali Mundi, slovenski Munda, in ta je bil plavec, Muri črnka, in pa Darma belca. Znabiti, da še za tega voljo Pohore fora: „Stuja belc, plave, muri!“ (Dalje sledi.)

*) Lastne imena na noriških rimskih kamnih Sammus pomenjajo torej, kar Samo, Samovit, Semovit, to kar Derva in Torinus, ktero se tudi na štajerskih kamnih najde. Torini še živijo v celski okolici.

**) Glej: Unad II. 25. Vedaiški pesniki (Vedadichter) imenujejo solnce pogostoma rodico, die Erzeugerin. Pis.